

Podrška
obrazovanju
darovite dece i
učenika u
Srbiji

Marinela Šćepanović

Cilj

- Šta je potrebno za uspešno obrazovanje darovitih?
- Predstaviti postojeće mere podrške
- Stručno uputstvo
- Dileme
- Zaključak

Šta je potrebno za uspešno obrazovanje darovitih?

Nekada...

Odnos prema darovitosti kroz istoriju karakterišu **raznovrsnost i promene**.

Platon bio preteča u zagovaranju rada sa darovitom decom - **387. godine p.n.e.** osnovao svoju akademiju, besplatnu školu čiji su polaznici bili **i devojčice i dečaci**, a gde se znanje zasnivalo na **inteligenciji i telesnoj izdržljivosti** dece.

Platon **nije** verovao da je darovitost nasledna i odobravao je testiranje sve dece u ranom detinjstvu.

- Kina je u **7. veku** tražila i otkrivala darovitu decu kako bi se na kraljevskom **dvoru razvijala** njihova darovitost. Smatrali da sposobnosti sve darovite dece treba razvijati uz posebna **uputstva i vežbanja**, a da obuke treba da budu **dostupne svoj darovitoj deci**, bez obzira na njihovo poreklo.
- Jedan od prvih pokušaja obrazovanja darovite građanske dece u Evropi bio je **800. godine** kada je car Karlo Veliki zahtevao da **država finansira obrazovanje darovitih**.
- Engleski naučnik ser Frensis Galton jedan je od **prvih istraživača koji je proučavao darovitost** i mogućnost njenog **merenja**, a svoja saznanja je objavio u knjizi „Nasleđeni genije“ 1869. godine. Smatrao da je za razvoj darovitosti **nasleđe jednako važno** kao i uticaji okoline.

Šta je darovitost?

- Često se navodi postojanje mnogobrojnih definicija darovitosti
- Nema globalne usaglašenosti
- Uglavnom nacionalni propisi preuzmu neku od postojećih (Ganje, Viner, Ranzuli, Maksić)
- Kod nas nema usvojene definicije, a termini u propisima su:
 - Izuzetne sposobnosti
 - Posebne sposobnosti
 - Darovitost
 - Talenat

Definisanje pojma

- Različitost poimanja darovitosti izvire i iz izabраниh **uglova gledanja na nju**.

„Pokušaj za konceptualnim definisanjem darovitosti zasniva se na trima oblastima: **metafizička** (darovi, potencijali koje jedinka dobija od Boga), **ontološka** (čovekov pokušaj da darove koje ima sam pojača), **antropološka** (čovek svojim darom prema kom se kreativno odnosi teži da utiče na svet oko sebe) (Petrović, Trifunović i Milovanović, 2013, prema Milanović, 2017, str. 191).

Izbor

- Jedna od definicija ističe da su daroviti „učenici, deca ili mladi koji pokazuju **dokaze sposobnosti za visoka postignuća** u oblastima kao što su **intelektualni, kreativni, umetnički ili liderski** kapacitet, ili u određenim **akademskim** oblastima, i kojima su **potrebne usluge i aktivnosti** koje **škola obično ne obezbeđuje**, a da bi u potpunosti razvili te svoje sposobnosti.“ (Jacob Javits Gifted and Talented Students Education Act, prema Five Definitions of Giftedness, 2012)

Faktori koji uslovljavaju mere podrške obrazovanju darovitih

- Raznolikost i heterogenost darovitih pojedinaca uslovljava mere potrebne podrške;
- Osnovni problem – uočavanje(detekcija) i prepoznavanje (identifikacija) darovitosti;
- Nedostatak informacija o darovitosti kao kompleksnom fenomenu u obrazovnom sistemu;
- Nedostatak informacija o uspešnim načinima rada sa darovitima u obrazovnom sistemu;
- Nedostatak informacija o postojećim merama podrške u obrazovnom sistemu;

Vrste darovitosti

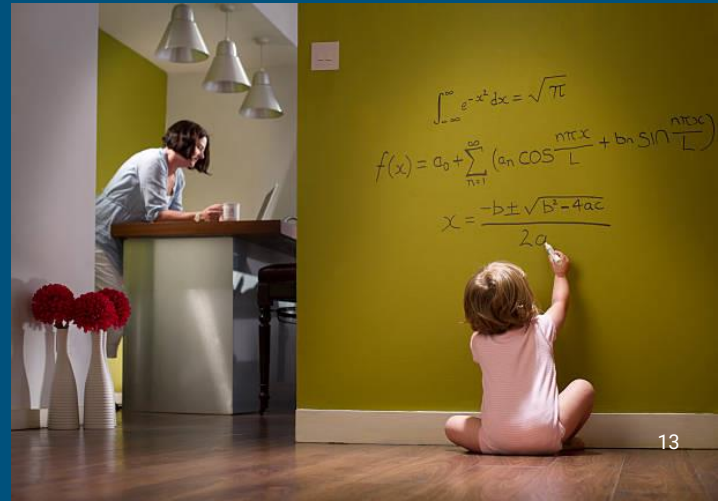
- Intelektualna (nad)moć;
- Umetničke sklonosti (stvaranje i reprodukcija muzike, slikarstvo, vajarstvo, strip, digitalna umetnost, film, medijska umetnost, urbana umetnost – murali i grafiti itd)
- Sportska/fizička darovitost
- Izrazite sklonosti (jezici, mnestičke funkcije, kalkulativne funkcije, nekorisni podaci – sport, adresari, imenici...)

Pojavni oblici darovitosti

- Darovitost u jednoj oblasti ili sposobnosti (giftedness)
- Višestruka darovitost (multiple giftedness)
- Dvostruka izuzetnost (twice exceptionalism)
- Višestruka izuzetnost (multiple exceptionalism)
- Savanti
- Geniji ili čuda tj. „vundekrindi“ (geniuses and prodigies)

(Ne)poznati savanti i čuda

- Wolfgang Amadeus Mozart
- John von Neumann
- Sor Juana Inés de la Cruz
- Srinivasa Ramanujan
- Marija Kiri
- Stevie Wonder
- Blaise Pascal
- Judit Polgár
- James Woods
- Terrence Tao
- Christopher Hirata
- Kim Ung Yong
- Marilyn vos Savant
- Vilijam Sidis
- i mnogi drugi...

seven-year-old Aelita Andre
Nikka Andre, <https://www.theatlantic.com/>

Zablude i mitovi

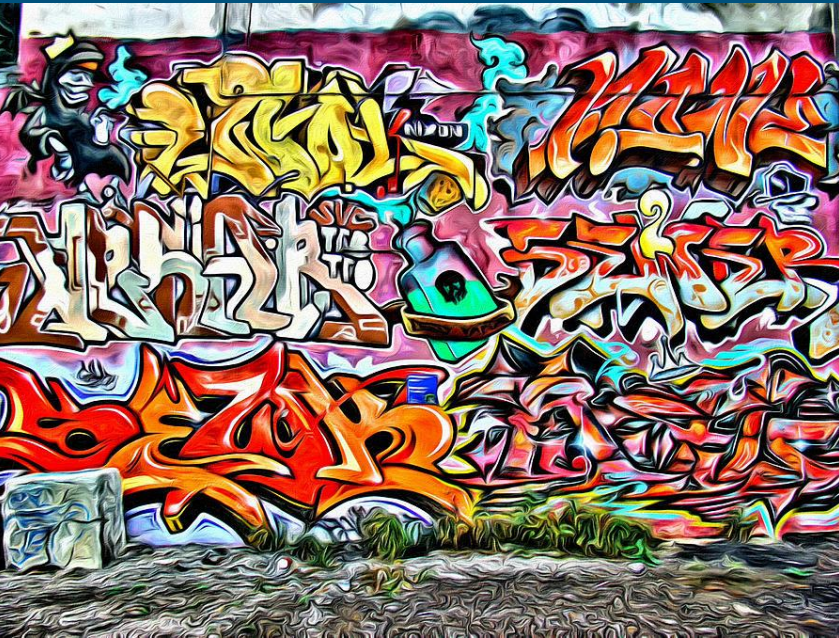
- Darovitost mora biti praćena intelektualnom nadmoći
- Sva deca i ućenici sa visokim IQ su daroviti
- Daroviti se sami snalaze
- Daroviti su plod ambicije roditelja
- Darovitost uvek donosi uspešnost u obrazovanju
- Svi uspešni ućenici su daroviti
- Sva deca su darovita
- Postoji „ravnoteža“ između smetnje u razvoju i darovitosti
- Darovita deca su plod darovitih i/ili imućnih roditelja

Kako uočiti darovito dete/učenika?

- Izražene jake sklonosti i interesovanja
- Posvećenost („žar za otkrivanjem“)
- Odstupanja („daroviti podbacaivači“, u jednoj ili više oblasti, privremeno ili iznenadno)
- Pitati decu (koga poslati...., sociogrami)
- Pitati roditelje (šta vaše dete radi dobro)
- Obratiti pažnju na često zanemarene grupe darovitih (devojčice, sa smetnjama u razvoju, socijalno deprivirani, pripadnici manjinskih grupa, multilingvalni)
- Čuvati se od grešaka u prepoznavanju i predrasuda –npr. da prosečni i loši učenici ne mogu biti daroviti, da daroviti češće dolaze iz viših socijalnih krugova

Printler

Još neke zablude, greške, pitanja...

- Može li dete ili učenik da prevaziđe nastavnika?
- Da li je za obrazovanje darovitih potrebno imati posebna znanja i veštine?
- Da li je obrazovanje darovitih uspešnije u opštim ili izdvojenim uslovima?
- Da li roditeljima darovitih učenika treba podrška?
- Da li su darovitim učenicima potrebni daroviti nastavnici?
- Da li su češće daroviti dečaci ili devojčice?
- Ko najčešće uočava darovite?
- Da li svi daroviti znaju da su daroviti?

Koliko je takve dece?

- „Zbog neadekvatnih programa i načina učenja, umesto da imamo oko dvadesetoro darovite dece (2%) na 1.000 stanovnika, mi ih imamo svega troje (0,3%).“

Profil darovitog deteta - moguće je da dete pokazuje

Interesovanja:

- Izražava posebno interesovanje prema knjigama, atlasima, enciklopedijama
- Postavlja puno pitanja, veoma je radoznalo
- Traži dodatne informacije i razjašnjenja
- Raspolože velikim fondom informacija
- Voli da proba nove stvari
- Stalno traži izazove
- Otvoreno je, dobar posmatrač i brzo odgovara
- Učestvuje u puno različitih aktivnosti

Profil darovitog deteta - moguće je da dete pokazuje (2)

Kreativnost

- Ima originalne ideje
- Na postavljena pitanja daje neuobičajene odgovore
- Kada rešava zadatke, nalazi nova rešenja i nove načine rešavanja zadataka
- Poznate stvari sagledava iz drugačijeg ugla
- Ima bujnu maštu
- Ima potrebu da svoje ideje pretvara u male “projekte” – piše, pravi, konstruiše, eksperimentiše, crta...

Lični kapaciteti deteta

- Darovitima često nedostaje dovoljno veština za donošenje odluka i samopouzdanja
- Osnaživanje
- Rad stručnih saradnika
- Radionice
- Rad u parovima i manjim grupama
- ALI – sadržaji uvek u nivou njihovih intelektualnih i talentnih kapaciteta

Uloga nastavnika u napredovanju darovite dece

- Velika
- Zahteva posvećivanje
- Primer
- Mentorstvo
- Partnerstvo
- Podrška
- Motivacija
- Inspiracija
- Izazov

Razlikovati pojam otkrivanja od pojma utvrđivanje/identifikacija

- Otkriti znači **prepoznati** darovitog učenika, dok identifikovati znači utvrditi njegov identitet, tj. skup osobina koje ga čine darovitim, ili još preciznije, **utvrditi vrstu i stepen njegove darovitosti**.
- Postupke procenjivanja čine različite skale sudova ili tvrdnji koje se odnose na relevantne osobine i odlike učenika (Ček liste).

Greške

Osnovne greške u procenama proizlaze iz:

- Čestog **precenjivanja** sposobnosti kod kooperativne, poslušne, komunikativne i uredne djece,
- Činjenice da se **lakše zapaža umjerena** nego ekstremno visoka darovitost.

Važno je uočiti -

Spoljno ponašanje:

- brzo učenje, bogat i složen rečnik,
- veliko zanimanje iz različitih oblasti,
- samostalno učenje iz različitih izvora,
- intenzivno učenje ozbiljnih tekstova.

Intelektualno funkcionisanje:

- brzo uočava činjenice i lako shvata osnovne principe,
- dobro uočava i razume složene stvari i pojave,
- poseduje izrazitu veštinu kritičkog mišljenja i vrline samokritičnosti.

Specifični interesi

- Intenzivni interesi u određenom području koji se ispoljavaju kao: čitanje, skupljanje znanja, aktivnosti u tom području, velika količina vremena koje se posvećuje tom području, posebno razumijevanje i uvid u to specifično područje.
- Motivacione karakteristike - u okviru specifičnog područja interesa razvija se snažna motivacija za postizanjem rezultata u tom području, kompetitivnost, odlučnost za postizanjem uspeha i visoki kriterijumi uspešnosti.

Negativni aspekti karakteristika darovitosti

- Mogućnost neravnoteže i manjkavosti u znanju zbog jakih specifičnih interesa,
- perfekcionizam kao posledica visokih vlastitih merila uspešnosti,
- kompetitivnost može dovesti do suparništva,
- moguća socijalna izolovanost, koja proizlazi iz: netolerancije nižih oblika intelektualnog funkcionisanja, specifičnosti interesa koje ne može podeliti sa drugima, potrebe za samostalnom i usamljenom aktivnošću ili razmišljanjem, prevelike kritičnosti prema sebi i prema drugima.

Opasnost od neprepoznavanja darovitosti

U nekim su kategorijama darovita deca naročito neprepoznatljiva, pa se prilikom detekcije i identifikacije na njih treba obratiti **naročita pažnja**.

Najčešće se kao ređe prepoznatljive kategorije navode :

- deca sa smetnjama u razvoju,
- deca iz nepovoljne porodične situacije,
- deca migranata,
- deca koja funkcionišu ispod svojih mogućnosti,
- darovite devojčice, a
- postoji i opasnost i od prekasnog prepoznavanja.

Darovitost i problemi u ponašanju

Darovitost uglavnom podrazumeva darovitu decu koja se ne uklapaju u uobičajena očekivanja, ni po ponašanju, a često ni po uspehu u školi.

Dok društvo preferira konformizam i oportunističnost, daroviti ruše opšteprihvaćene vrednosti čak i na uzrastu dok su deca.

Oni mogu biti kreativni, učiti brže i na kvalitativno različit način, tvrdoglavi i buntovni, te neretko odbijati metode „proverene“ na prosečnom delu populacije.

Mogući oblici podrške

- Izdvajanje: povremene programske grupe, posebni razredi, posebne škole (muzičke, likovne, baletske...), okupljanje prema sposobnostima, predmetima, letnje škole i dr.
- Akceleracija: razredna - raniji upis i preskakanje razreda, takođe i predmetna akceleracija.
- Obogaćivanje: različitost nastavnog sadržaja, programi samoobrazovanja, izborni programi, dodatni rad, uporedno školovanje, seminari, izložbe, smotre, susreti i drugo.
- Rad u **razredima sa obogaćenim programom** pokazao se boljim od ostalih oblika po postignuću učenika i njihovoj slici o sebi.

Od podučavanja ka učenju usmerenom na učenika

Postojeće mere podrške

Šta sve postoji kod nas propisano kao podrška obrazovanju darovitih?

- Mere podrške u školi
 - Akreditovane obuke za školskog osoblje
 - Akreditovani i neakreditovani skupovi i obuke (tribine, konferencije, edukacije, treninzi)
 - Od države podržan rad organizacija (istraživačka stanica, regionalni centri za talente, kulturno-obrazovni centri)
 - I drugo (stipendije, nagrade, takmičenja, itd).
-
- Iskustvo, znanje, kompetencije?
 - Novina: Stručno uputstvo za prepoznavanje, podršku i praćenje obrazovanja i vaspitanja učenika sa izuzetnim, odnosno posebnim sposobnostima

Stručno upustvo kao poslednji vid podrške

- Cilj
- Sadržaj
- Komponente

Nastanak

- Formiranje Radne grupe, mart 2023, ministar
- Izrada nacrtu
- Sastanci i rad radnih podgrupa
- Objedinjavanje sadržaja
- Filtriranje sadržaja
- Uobličavanje dokumenta
- Grafička dorada
- Upućeno svim školama, kraj septembra 2023. godine

Sadržaji Stručnog uputstva

- Uvod
- Predmet i razlog donošenja dokumenta
- Ispoljavanje sposobnosti u vaspitno-obrazovnom radu
- Prepoznavanje izuzetnih/posebnih sposobnosti
- Podrška učenicima sa izuzetnim/posebnim sposobnostima
- Evidentiranje rada i plan tranzicije za učenike sa izuzetnim/posebnim sposobnostima
- Podrška nastavnicima
- Podrška roditeljima
- Predlog sistemskih rešenja koja treba uspostaviti na nacionalnom nivou
- Praćenje efekata prepoznavanja i podrške učenicima sa izuzetnim/posebnim sposobnostima u osnovnom i srednjem obrazovanju

Proces

- Obrazovanje i vaspitanje učenika sa izuzetnim/posebnim sposobnostima obuhvata **uočavanje i prepoznavanje** (identifikaciju), **pružanje obrazovne podrške** i **praćenje primene** mera obrazovne podrške i njihovih efekata.

Organizacija i realizacija navedenih postupaka sprovodi se kroz proces čije su glavne faze:

- Prepoznavanje procenom sposobnosti i sklonosti (faza 1)
- Sistematsko praćenje učenika (faza 2)
- Identifikacija učenika sa izuzetnim sposobnostima (faza 3)
- Pružanje podrške identifikovanim učenicima sa izuzetnim sposobnostima (faza 4)
- Vođenje evidencije o oblicima vaspitno-obrazovnog rada, aktivnostima, nosiocima aktivnosti i rezultatima praćenja učenika (faza 5)
- Plan tranzicije (faza 6)

Zašto?

- Veoma **česta zabluda** u pogledu darovitosti i talenata učenika je ta **da akademski neuspešan učenik i učenik koji ispoljava nepoželjne obrasce ponašanja nije i ne može** biti darovit ili talentovan.
- Usled **nedostatka bitnih saznanja** vezanih za ove pojave, a koja se **ne stižu u dovoljnoj meri na studijama**, Stručnim uputstvom **upoznajemo** nastavnike, vaspitače i stručne saradnike u školama **sa kompleksnošću fenomena razvoja i napredovanja učenika** sa izuzetnim, odnosno posebnim sposobnostima.

Kako daroviti i talentovani učenici **najčešće ne mogu sami da uoče sopstvene izuzetne sposobnosti** jer ih doživljavaju kao prirodan deo svoje ličnosti i svojih kapaciteta, nužno je da im na to ukažu i u razvoju tih sposobnosti ih podrže odrasli iz njihove okoline, i to **prvenstveno oni koji se bave njihovim obrazovanjem i vaspitanjem. Mnoga darovita deca ostanu neprepoznata i neotkrivena te ne razviju svoje maksimalne kapacitete usled neprepoznavanja njihovih sposobnosti od strane okoline.**

Cilj

Osnovni cilj Stručnog uputstva je **obezbeđivanje sveobuhvatnog, sistematičnog pristupa** prepoznavanju i usmeravanju učenika sa izuzetnim sposobnostima kako bi im se **omogućilo da dostignu** svoje maksimalne kapacitete i budu uspešni članovi društva.

Posebne obrazovne i vaspitne potrebe koje proizilaze iz darovitosti

„- Potrebu za **bržim ostvarivanjem programa**, uz manje ponavljanja i utvrđivanja, odnosno potrebu za „**preskakanjem**“ **predviđenih i prelaženjem na naprednije** nastavne sadržaje, što se ostvaruje primenom **mera ranijeg upisa ili ranijeg prelaska na određeni nivo obrazovanja (razredna akceleracija)**, uključujući završavanje dva razreda u jednoj školskoj godini, kao i kroz **predmetnu akceleraciju**, (**sažima se program nastavnog predmeta i „preskaču“ delovi programa** za koje se prethodno utvrdi da ih učenik zna da bi se obezbedilo vreme za šire i dublje saznavanje) što se ostvaruje primenom **mera individualizacije, odnosno IOP-a 3**);

- Potrebu za **zadacima koji imaju višestruke** (pa i nepoznate) elemente i ne rešavaju se u jednom koraku ili prostom primenom nekog pravila, odnosno potrebu za zadacima koji dozvoljavaju originalne pristupe i rešenja ili čak reformulaciju problema, što se ostvaruje primenom **mera individualizacije obrazovno-vaspitnog rada, odnosno IOP-a 3**;

- Potrebu za većom autonomijom u izboru i organizaciji saznajnih aktivnosti i procesa učenja, što se ostvaruje primenom mera individualizacije i IOP-om 3, a može da se ostvaruje i sticanjem osnovnog obrazovanja/nastave kod kuće ili na daljinu za određene kategorije učenika;
- Potrebu za razmenom i odmeravanjem znanja i kompetencija sa učenicima sličnog nivoa i profila sposobnosti, što se ostvaruje pohađanjem programa nastave i učenja za učenike posebnih sposobnosti, odnosno programa za talente, tj. nastavljanjem obrazovanja u posebnom odeljenju ili specijalizovanoj školi srednjeg obrazovanja i vaspitanja i u posebnim tematskim školskim grupama koje ostvaruju aktivnosti u vanučioničkoj nastavi;
- Potrebu za nastavnikom, odnosno mentorom koji može da podrži aktualizaciju učenikovih izuzetnih sposobnosti, tj. razvoj i primenu ekspertize u određenoj oblasti;
- Potrebu za primenom mera pripreme učenika za prelazak u novi ciklus, odnosno nivo obrazovanja i nastavak celoživotnog učenja.“

Pružanje podrške učenicima u nastavi

- Izrada **pedagoškog profila** učenika i izrada **mera individualizacije**
- **Obogaćivanje i produbljivanje** (IOP3)
- Ubzano školovanje – **akceleracija**
- **Grupisanje**
- Ostala podrška u redovnoj nastavi (nastava kod kuće i nastava na daljinu; u drugim oblicima – sekcije, dodatna, celodnevna, produženi boravak; takmičenja i smotre)
- Podrška u vanškolskom kontekstu
- Dodatni oblici podrške (stipendije, Fond za mlade talnete, besplatni udžbenici)

Izdvojeno: Grupisanje

- u **specijalizovanim gimnazijama** (matematičke, jezičke, sportske),
- **školama za talente**,
- **posebnim odeljenjima za učenike sa izuzetnim i posebnim sposobnostima** za određene oblasti, i
- posebnim **tematskim školskim grupama** koje ostvaruju aktivnosti u vanučioničkoj nastavi.

Dileme

Mere podrške nisu
malobrojne.

Koliko se koriste?

Podaci?

Istraživanja?

Odnos darovitosti kao fenomena i obrazovanja darovite dece i učenika predmet je naučnih istraživanja.

Da li, i uolikoj meri, **obrazovanje može podstaći ispoljavanje i razvijanje darovitosti**, ili **pak suprotno** – njeno suzbijanje?

Da li tako **uprosecavamo** darovite i gušimo njihove potencijale?

Ne postoji propisana ili preporučena literatura (stručni članci, publikacije).

Ne postoje studijski programi ili moduli.

Ne postoje centri podrške.

A šta sa **postojećim** iskustvom, znanjem i kompetencijama u radu sa darovitima?

Čega kod nas nema, i ima li izgleda da će ga/ih biti?

Obuke,

Inicijalno obrazovanje,

Centri za podršku,

Programi rada sa darovitima,

Mentorska podrška,

Vansistemska podrška,

Umreženost pružalaca usluga

Resursi na jednom mestu...

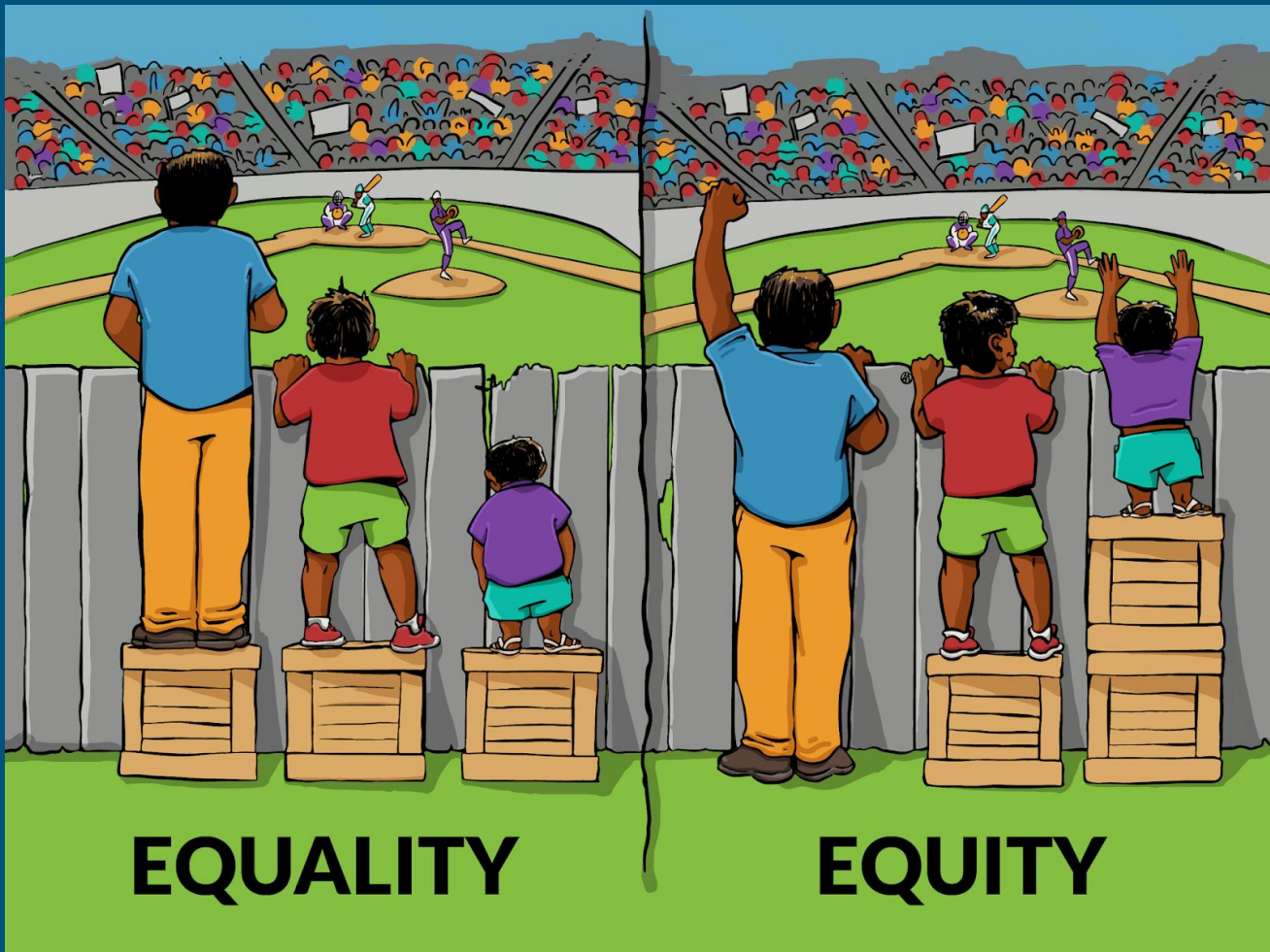
Zaključak

Pitali smo
(darovite) učenike
šta treba promeniti u
školi?

- Ukinuti ocenjivanje
- Uvesti izborne predmete
- Više projekata
- Više vanučioničke nastave i rada
- Više istraživačkog rada
- Više učeničke samostalnosti i učešća u izboru sadržaja
- Više vremena sa odeljenjskim starešinom
- Više učešća učenika u planiranju obrazovnog rada
- Više kampova, klubova, grupisanja, mentorskog vođenja, susreta sa akademcima...

EQUALITY

EQUITY

Da li je ravnopravnost dovoljna za darovite?

This Photo by Unknown Author is licensed under [CC BY](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Hvala na pažnji!

Marinela Šćepanović
mscepanovic@gmail.com
062.244.060